

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ДИСПРОПОРЦІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

Л.І. Лачкова, В.М. Лачкова

Розглянуто сучасний стан і тенденції розвитку торгівлі України. Визначено зовнішні та внутрішні дестабілізаційні чинники, найсуттєвіші соціально-економічні диспропорції, які гальмують розвиток підприємств внутрішньої торгівлі. Обґрунтовано, що здатність підприємств торгівлі до сталого розвитку визначається якістю управління сферою торговельних послуг. Запропоновано інструменти для подолання деструктивних пропорцій розвитку вітчизняних підприємств торгівлі.

Ключові слова: роздрібна торгівля, підприємство, чинник впливу, диспропорція розвитку, інструмент управління.

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ДИСПРОПОРЦИИ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ТОРГОВЛИ УКРАИНЫ

Л.И. Лачкова, В.Н. Лачкова

Рассмотрены современное состояние и тенденции развития торговли Украины. Определены внешние и внутренние дестабилизационные факторы, наиболее существенные социально-экономические диспропорции, которые тормозят развитие предприятий внутренней торговли. Обосновано, что способность предприятий торговли к стабильному развитию определяется качеством управления сферой торговых услуг. Предложены инструменты для преодоления деструктивных пропорций развития отечественных предприятий торговли.

Ключевые слова: розничная торговля, предприятие, фактор влияния, диспропорция развития, инструмент управления.

SOCIAL AND ECONOMIC DISPROPORTIONS OF UKRAINIAN TRADE ENTERPRISES DEVELOPMENT

L. Lachkova, V. Lachkova

It is determined that trade plays important role in providing the welfare and social security of the population, compliance with the balance between production and consumption, and forms significant share of the gross added value of the country. Trade is one of the key sectors of the national economy in the context of Ukraine's aspirations for European integration, despite the social and economic and

political difficulties. Positive changes in the domestic trade development are substantiated; these positive changes are expressed in the growth of commodity turnover volume, reduction of the unprofitableness level, gradual increasing of the level of trade and technological process organization, improvement of the consumption culture. It is noted that the processes of formation of modern market trends of commodity turnover development are influenced by combination of destabilizing external and internal factors. Political and economic instability, volatility of legislation, insufficient provision of the population by objects of civilized trade, sometimes low level of technical support of the industry's enterprises, personnel skills, and corporate culture are the most important factors which suppress of trade enterprises development. It is proved that the development of the industry is also impeded by social and economic disproportions in the development of the network of retail trade enterprises, goods and resource supply of the national consumer market, and the capital structure. It is substantiated that the ability of trade enterprises to sustainable development is determined by the quality of management of the trade services sphere. Restructuring is proposed as an instrument for the destructive proportions of the industry's development overcoming. Implementation of restructuring measures will provide comprehensive structural changes which will create conditions for sustainable development of trade enterprises.

Keywords: *retail trade, enterprises, influence factors, developmental disproportions, management tools.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний розвиток національної економіки характеризується перетвореннями, зумовленими впливом євроінтеграційних процесів. В умовах прагнень України до євроінтеграції, незважаючи на труднощі соціально-економічного та політичного характеру, торгівля залишається однією з осінових галузей національної економіки, яка забезпечує добробут і соціальну захищеність населення країни, формує суттєву частку валової доданої вартості країни, створює робочі місця для економічно активного населення. Процеси ж формування сучасних ринкових тенденцій розвитку товарного обігу знаходяться під впливом сукупності дестабілізуючих зовнішніх та внутрішніх чинників, деструктивних соціально-економічних пропорцій, які гальмують сталий розвиток торговельної галузі, спричиняють збитковість підприємств, перешкоджають зростанню їх конкурентоспроможності. Вищевикладене визначає потребу в поглибленні теоретичних доробок за природою існуючих проблем та розробці практичних заходів з їх мінімізації, що зумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми функціонування і розвитку торговельної галузі в Україні стали предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців. Серед них можна виділити наукові праці А.А. Мазаракі, що висвітлюють

соціально-економічний зміст торговельної діяльності [1]; В.В. Апопця, де досліджено вплив процесів глобалізації на сферу національної внутрішньої торгівлі [2]; К.Й. Пальчевської, що характеризують основні тенденції розвитку товарного обігу в регіонах України [3]; І.М. Мельник, основну увагу в яких зосереджено на наслідках модернізації торговельної галузі для суспільства та економіки [4], та ін. Водночас, визнаючи важливість і корисність зазначених та інших наукових праць для підвищення ефективності сфери товарного обігу в Україні, слід зазначити, що проблема зменшення негативного впливу деструктивних пропорцій, які склалися в торгівлі, на розвиток підприємств галузі потребує подальшого дослідження та вирішення.

Мета статті полягає у визначенні соціально-економічних диспропорцій розвитку торговельних підприємств та обґрунтуванні практичного інструментарію їх зменшення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тенденції розвитку торговельної галузі в Україні свідчать про певні позитивні зрушення, які виражаються в зростанні обсягу товарообороту, зменшенні рівня збитковості, поступовому підвищенні рівня організації торгово-технологічного процесу, покращенні культури споживання. Проте якісні та кількісні характеристики вітчизняної торгівлі не завжди відповідають світовим стандартам. Політична та економічна нестабільність, мінливість законодавства, недостатня забезпеченість населення об'єктами цивілізованої торгівлі, соціально-економічні диспропорції, часом невисокий рівень технічного забезпечення підприємств галузі, кваліфікації персоналу, корпоративної культури є важливими чинниками, які стримують розвиток підприємств торгівлі.

У зв'язку з тим, що основним результатом, який оцінює ефективність фінансово-економічної діяльності торговельних підприємств, є прибуток, найбільш загальну характеристику ступеня впливу соціально-економічних диспропорцій у торгівлі можна отримати за допомогою дослідження їх фінансових результатів і кількості збиткових підприємств торгівлі в Україні.

Досліджуючи фінансові результати підприємств України, основну увагу зосередимо на сфері послуг роздрібною торгівлі, оскільки саме роздрібною торгівля сприяє структурним перетворенням в економіці, розвитку територій, поширює міжрегіональні та міждержавні зв'язки, активізує виробництво споживчих товарів, поліпшує якість життя населення.

Як показало дослідження (рис. 1), протягом 2010–2017 рр. фінансовим результатом частини підприємств в Україні був збиток, хоча кількість збиткових підприємств поступово зменшується. Так, якщо у 2010 р. збитковими були майже 40% підприємств усіх видів

економічної діяльності, то у 2017 р. їх частка зменшилася до 27%. У роздрібній торгівлі за аналогічний період їх частка становила відповідно 34% і 24% в загальній кількості всіх підприємств.

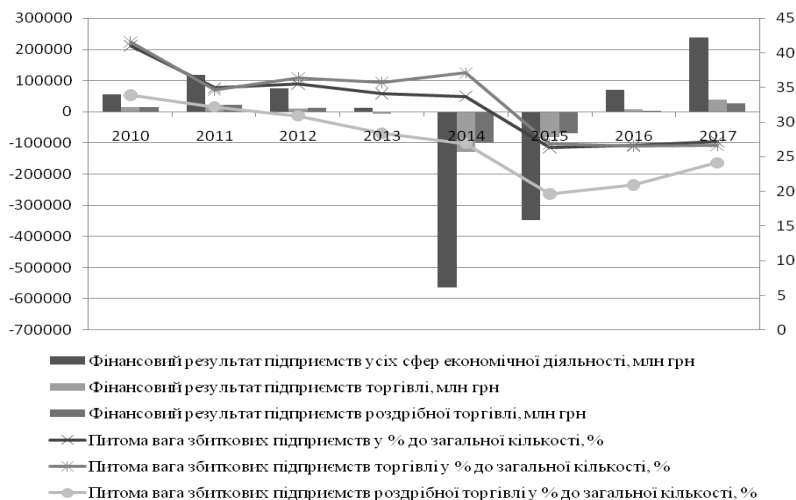

Рис. 1. Динаміка фінансових результатів і кількості збиткових підприємств в Україні за 2010–2017 рр. (розроблено авторами за матеріалами [5])

Зниження рівня збитковості є, безумовно, позитивною характеристикою розвитку торговельних підприємств, однак, незважаючи на позитивну динаміку, майже четверта частина загальної кількості підприємств галузі залишається збитковою, що потребує впровадження відповідних управлінських заходів.

Звичайно, наявність збитків за результатами господарської діяльності підприємств певною мірою пояснюється нестабільністю вітчизняної та світової економік. Можливість отримання/недоотримання прибутку за результатами діяльності в торгівлі, безумовно, залежить від загальноекономічної ситуації в країні, впливу регуляторних чинників (легкості відкриття та ведення бізнесу), стабільності національної грошової одиниці, стану та тенденцій розвитку ринку праці тощо. Але ці макрочинники здебільшого не визначають специфіку виникнення дестабілізаційних дій у певній галузі, оскільки їх вплив поширюється на всі сфери економічної діяльності. Тому детальніше в цьому дослідженні розглянемо саме чинники, які безпосередньо визначають можливість розвитку підприємств торговельної галузі.

Дослідження довели, що на можливості успішного функціонування і розвитку підприємств торгівлі значною мірою впливають зміни обсягів закупівель та реалізації товарів (мають товарний характер), а також коливання цін на етапах закупівель і продажів.

Узагальнення теоретичних і прикладних досліджень науковців, пов'язаних із функціонуванням вітчизняної сфери торгівлі, дозволило визначити, що розвиток торговельної галузі в Україні супроводжується суттєвими структурними диспропорціями та протиріччями, які гальмують розвиток торговельних підприємств, серед яких найсуттєвішими є такі:

- структурні диспропорції в розвитку мережі підприємств роздрібно́ї торгівлі;

- диспропорції в товарно-ресурсному забезпеченні національного споживчого ринку;

- деформована структура капіталу на підприємствах галузі, низька забезпеченість власними оборотними коштами, низький рівень платоспроможності.

Для загальної характеристики кількісних і якісних змін роздрібно́ї торгівлі зазвичай застосовують показники динаміки обсягу та структури товарообороту, які є важливими характеристиками стану внутрішньої торгівлі та індикатором необхідності змін.

Статистичні дані свідчать про зростання обсягів продажу споживчих товарів через мережу роздрібно́ї торгівлі як у фактичних, так і в порівнянних цінах, проте виявлено суттєві диспропорції в обсягах роздрібно́го товарообороту та розвитку мережі торговельних підприємств у міських поселеннях та сільській місцевості (табл. 1, рис. 2).

Аналіз результативності функціонування роздрібно́ї торговельної мережі відображає негативні тенденції. За статистичними даними, протягом усього періоду, що досліджувався (2010–2017 рр.), зберігається розрив у обсягах роздрібно́го товарообігу в міських поселеннях і сільській місцевості. У 2010 р. цей розрив становив 10,6 разу на користь міських поселень, а у 2017 р. – 11,8 разу. При цьому забезпеченість населення об'єктами торгівлі в міських поселеннях краща майже вдвічі, а забезпеченість торговельною площею вища в 4,7 разу.

Таблиця 1

Динаміка показників обсягів і структури товарообороту підприємств роздрібної торгівлі України за 2010–2017 рр. [5]

Показник	Рік							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Обсяг роздрібного товарообороту підприємств (юридичних осіб), млн грн	280890	350059	405114	433081	438343	487558	555975	586330,1
Питома вага обсягу роздрібного товарообороту в міських поселеннях у % до загального обсягу	91,4	91,3	91,8	91,9	91,4	91,6	92,0	92,2
Питома вага обсягу роздрібного товарообороту в сільській місцевості у % до загального обсягу	8,6	8,7	8,2	8,1	8,6	8,4	8,0	7,8

Слід зазначити, що за період, який аналізується, частка товарообороту роздрібної торгівлі в сільській місцевості становила від 8,6% до 7,8% від загального обсягу роздрібного товарообігу підприємств (юридичних осіб), тобто чітко прослідковується негативна тенденція до її скорочення і поглиблення існуючої соціально-економічної диспропорції. Безумовно, що диспропорції в масштабах і просторово-структурних характеристиках забезпеченості населення послугами торгівлі вплинули і на обсяги товарної маси, яка була переміщена від виробників до споживачів. Виявлена тенденція свідчить про уповільнення розвитку внутрішнього споживчого ринку, унаслідок чого відбувається погіршення якості життя населення сільських регіонів, підвищується рівень їх периферійності, депресивності [3, с. 144].

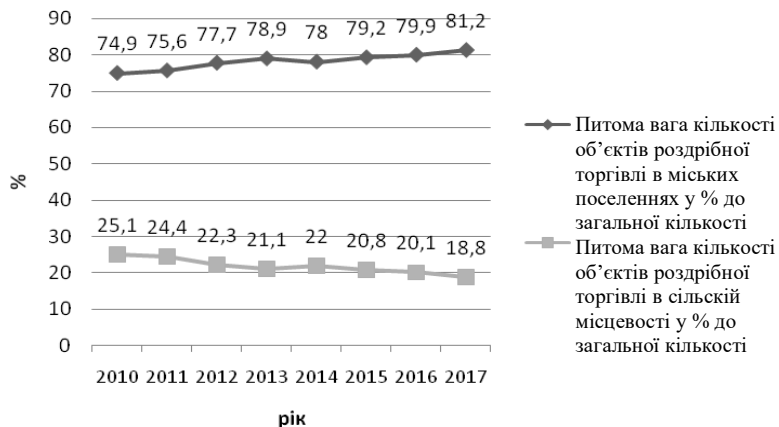

Рис. 2. Динаміка частки об'єктів роздрібної торгівлі в міських поселеннях і сільській місцевості до загальної кількості за 2010–2017 рр. (розроблено авторами за матеріалами [5])

Підсумовуючи, зазначимо, що виявлені структурні диспропорції в роздрібній торгівлі перешкоджають розвитку сучасного підприємництва в галузі, призводять до суттєвої диференціації рівня торговельних послуг у місцевих поселеннях порівняно з сільською місцевістю. Отже, на сучасному етапі проблеми територіальної організації роздрібної торгівлі в Україні набули актуальності й потребують вирішення.

Розвиток внутрішнього споживчого ринку значною мірою залежить від зростання обсягів торгівлі вітчизняними товарами широкого вжитку. Саме тому одним із важливих аспектів дослідження структури товарообігу є визначення частки продажу споживчих товарів, вироблених в Україні, через мережу підприємств роздрібної торгівлі. Узагальнення досліджень науковців у сфері роздрібної торгівлі дозволило зробити висновок, що останнім часом експансія імпорту товарів в Україну, по суті, заблокувала слабоконкурентне вітчизняне товарне виробництво, що призвело до зростання частки імпортованих товарів у складі товарообороту на споживчому ринку [2, с. 11]. Інформація, наведена на рис. 3, свідчить про зменшення частки вітчизняних товарів в обороті з 64,3% у 2010 р. до 52,3% у 2017 р., що характеризує залежність товарно-ресурсного забезпечення національного споживчого ринку від імпорту і спричиняє критичний рівень економічної безпеки.

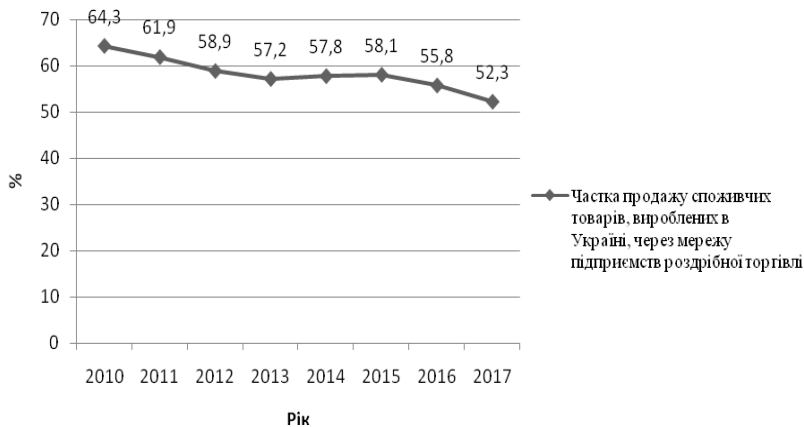

Рис. 3. Частка товарів, вироблених в Україні, у товарообороті роздрібних підприємств за 2010–2017 рр. [5]

Водночас слід зазначити, що збільшення частки імпорту має і позитивне значення, оскільки сприяє насиченості споживчого ринку товарами, розширенню та оновленню асортименту. Зважаючи на визначені аспекти, доцільно передбачити таке регулювання потоків товарів і послуг, яке б урахувало позитивні й негативні прояви збільшення частки імпорту в торгівлі, дозволило мінімізувати диспропорції в товарно-ресурсному забезпеченні споживчого ринку.

Дослідження довели, що розвиток торговельних підприємств гальмує деформована структура капіталу на підприємствах галузі, низька забезпеченість власними оборотними коштами, низький рівень платоспроможності. Можна зазначити, що на підприємствах торгівлі спостерігається нестача власного капіталу, а отже, обмежені можливості сталого розвитку.

Проведений аналіз дозволив визначити, що протягом останніх років торгівля є сферою, де зафіксоване від’ємне значення власного капіталу. Сьогодні торговельні підприємства працюють із мінімальним обсягом власного капіталу, який станом на кінець 2017 р. становив лише 1,3% від загальної суми капіталу (рис. 4). Для порівняння, на підприємствах інших видів економічної діяльності цей показник становив 30,5%. Зменшує загальну суму власного капіталу і перешкоджає фінансуванню стабільного розвитку торговельних підприємств непокритий збиток, що потребує впровадження системи ефективного управління капіталом.

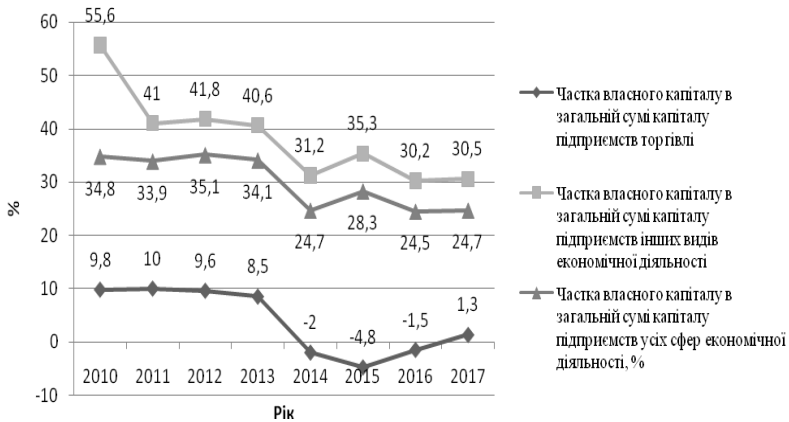

Рис. 4. Частка власного капіталу в загальній сумі капіталу підприємств торгівлі та інших видів діяльності за 2010–2017 рр. [5]

Доведено, що здатність підприємств торгівлі до сталого розвитку визначається якістю управління сферою торговельних послуг.

Під час дослідження стану та тенденцій розвитку вітчизняної торговельної галузі з'ясовано, що існуючі соціально-економічні диспропорції (розвитку торгової мережі, товарно-ресурсного забезпечення національного споживчого ринку, деформованої структури капіталу на підприємствах галузі) можна подолати тільки через здійснення своєчасних комплексних структурних перетворень, тобто за допомогою реструктуризації. Дослідження довели, що реструктуризація є одним із основних способів вирішення проблем підприємств, галузі, економіки загалом. Реструктуризація – це комплексне змінювання методів функціонування підприємств для вирішення проблем адаптації до змін внутрішнього і зовнішнього середовищ, зменшення соціально-економічних диспропорцій з метою створення умов для зростання вартості, досягнення позитивних соціально-економічних наслідків для власників, працівників, споживачів.

Висновки. Підсумовуючи результати проведеного дослідження, можна зробити висновки, що сталому розвитку підприємств торгівлі перешкоджають дестабілізуючі зовнішні та внутрішні чинники, а також соціально-економічні диспропорції в розвитку мережі підприємств галузі, товарно-ресурсному забезпеченні національного споживчого ринку, структурі капіталу. Як інструмент подолання

наявних деструктивних пропорцій розвитку підприємств торгівлі запропоновано реструктуризацію. Упровадження реструктуризаційних заходів забезпечить комплексні структурні зміни, що створять умови для сталого розвитку підприємств торгівлі. Подальші дослідження плануються в напрямі розробки фінансово-економічного механізму впровадження реструктуризації на макро- і мікрорівнях сфери товарного обігу.

Список джерел інформації / References

1. Мазаракі А. А. Внутрішня торгівля України : монографія / А. А. Мазаракі, В. Д. Лагутін, А. Г. Герасименко. – К. : КНТЕУ, 2016. – 864 с.
Mazaraki, A., Lagutin, V., Gerasimenko, A. (2016), *Internal Trade of Ukraine: monograph [Vnutrishnya torgivlya Ukrainy: monografiya]*, KNTU, Kyiv, 864 p.
2. Апопій В. В. Глобальні процеси і нові тенденції розвитку внутрішньої торгівлі України / В. В. Апопій, Р. В. Криган, О. Р. Процишин // Торговля, комерція, підприємництво. – 2014. – Вип. 16. – С. 7–13.
Apopii, V., Krygan, R., Protsyshyn, O. (2014), “Globalization processes and new trends in domestic trade of Ukraine”, *Trade, Commerce, Business [“Global`ni procesy` i novi tendenciyi rozvy`tku vnutrishn`oyi torgivli Ukrainy”]*, *Torgivlya, komerciya, pidpry`emny`ctvo*, Vol. 16, pp. 7-13.
3. Пугачевська К. Й. Тенденції розвитку внутрішньої торгівлі в Україні / К. Й. Пугачевська // Економіка і суспільство. – 2017. – Вип. 12. – С. 143–148.
Pugachevska, K. (2017), “Trends of domestic trade development in Ukraine”, *Economy and Society [“Tendenciyi rozvy`tku vnutrishn`oyi torgivli v Ukraini”]*, *Ekonomika i supil`stvo*, Vol. 12, pp. 143-148.
4. Мельник І. М. Діагностика соціально-економічної модернізації сфери товарного обігу в Україні / І. М. Мельник // Економічний аналіз. – 2018. – Т. 28, № 4. – С. 23–29.
Melnyk, I. (2018), “Diagnostics of social and economic modernization of commodity circulation sphere in Ukraine”, *Economic Analysis [“Diagnosty`ka social`no-ekonomichnoyi modernizaciyi sfery` tovarnogo obigu v Ukraini”]*, *Ekonomichny`j analiz*, Vol. 28, No. 4, pp. 23-29.
5. State Statistics Service of Ukraine: official website, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Лачкова Людмила Іванівна, канд. екон. наук, доц., обліково-фінансовий факультет, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: просп. Людвіга Свободи, 60, кв. 172, м. Харків, Україна, 61174. Тел.: (057)337-16-87, 0503007207; e-mail: milach53@gmail.com.

Лачкова Людмила Ивановна, канд. екон. наук, доц., учетно-финансовый факультет, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: просп. Людвіга Свободы, 60, кв. 172, г. Харьков, Украина, 61174. Тел.: (057)337-16-87, 0503007207; e-mail: milach53@gmail.com.

Lachkova Liudmyla, PhD, Associate Professor, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Liudviga Svobodi, 60, ap. 172, Kharkiv, Ukraine, 61174. Tel.: (057)337-16-87, 0503007207; e-mail: milach53@gmail.com.

Лачкова Вікторія Миколаївна, канд. екон. наук, доц., обліково-фінансовий факультет, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: просп. Людвіга Свободи, 35-в, кв. 136, м. Харків, Україна, 61202. Тел.: 0503031441; e-mail: vilach007@gmail.com.

Лачкова Вікторія Николаевна, канд. экон. наук, доц., учетно-финансовый факультет, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: просп. Людвиг Свободы, 35-в, кв. 136, м. Харків, Україна, 61202. Тел.: 0503031441; e-mail: vilach007@gmail.com.

Lachkova Victoriya, PhD, Associate Professor, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Liudviga Svobodi, 35-v, ap. 136, Kharkiv, Ukraine, 61202. Tel.: 0503031441; e-mail: vilach007@gmail.com.

DOI: 10.5281/zenodo.3264792

УДК 339.543:339.922

ОСОБЛИВОСТІ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ

К.Ю. Величко, Л.Л. Носач, О.І. Печенка

Розглянуто специфіку митного регулювання та митної політики України, яка виступає важливою складовою зовнішньоекономічної діяльності в контексті євроінтеграційного спрямування. Проаналізовано етапи становлення митного регулювання та проведення власної митної політики. Висвітлено проблемні питання реалізації митного регулювання, з якими стикається бізнес під час проходження митних процедур. Досліджено ключові складові митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України в умовах євроінтеграційного спрямування, які вимагають єдиних підходів та уніфікації всіх інструментів системи регулювання, а саме: упровадження механізму «єдиного вікна» (автоматизованої електронної системи), зниження митних ставок, спрощення митного документообігу та ін. Зроблено висновки щодо необхідності забезпечення сприятливих умов для адаптації національної економіки до міжнародної конкуренції через побудову ефективного механізму митного регулювання, який відповідає європейським вимогам та міжнародній практиці.

Ключові слова: митне регулювання, зовнішньоекономічна діяльність, митна політика, євроінтеграція.

© Величко К.Ю., Носач Л.Л., Печенка О.І., 2019